

Uppsala domkyrkas torn

Av Gunilla Malm

Till sin medeltida resning och gestaltning är Uppsala domkyrka en treskeppig basilika med ett enskeppigt transept mellan kor och långhus. Koret är tresidigt avslutat. Kring detta löper en koromgång i flykt med långhusets sidoskepp. En krans av fem ka-

pell skjuter ut från koromgången i öster. Längs långhusets sidoskepp ligger kapell. I väster reser sig domkyrkans två torn över både kapell- och sidoskeppsdel.

Domkyrkomurarna är byggda av tegel medan

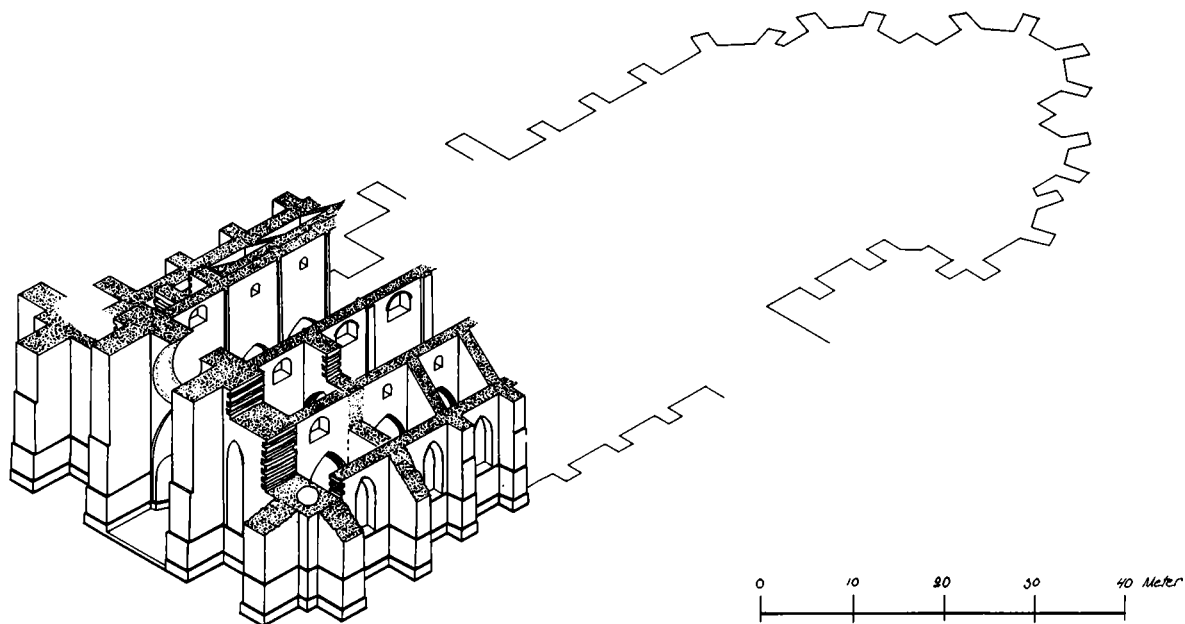


Fig. 1. Kapellraderna är byggda till sin fulla höjd och sidoskeppen upp till nivån för triforieöppningarna. I murarna mellan kapell- och sidoskeppsdelens ena sidan och västpartiet å den andra återfinns byggnadsskarvar som är svårtolkade. Tornens öst- och västmurar är byggda med förtagningar. På denna nivå behöver dessa förtagningar inte innebära planer på torn. Det finns ingenting här som med säkerhet talar för att domkyrkan vare sig avses stå tornlös eller planeras med torn. Tegning: GM 1994.

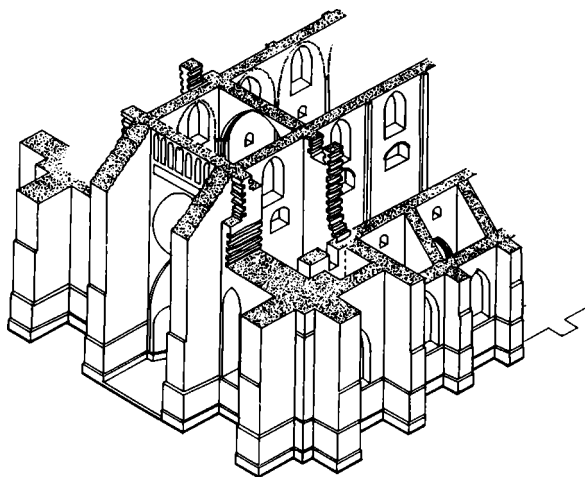


Fig. 2. Kleristoriemurarna och mindre partier av öst- och västmurarna är byggda upp till nivån strax ovan fönsterbågarnas högsta punkt. Kleristoriemurarna samt öst- och västmurarna ligger i förband i hörnen. Öst- och västmurarna är byggda med förtagningar mot söder respektive norr. Förtagningarna kan ange att man i denna fas planerar att bygga torn, medan placeringen av kleristoriefönstren i tornmurarna ovan valven kan motsäga detta.

sockeln, portalernas omfattningar, vissa pelare och masverk samt den skulpturala utsmyckningen är av kalksten.

Det äldsta kända omnämmandet av domkyrkans fabricia härrör från år 1270. Det skriftliga materialet anger år 1435 som domkyrkans invigningsår. Om dessa årtal representerar domkyrkans byggnadstid, blir denna tid anmärkningsvärt lång – ca 165 år – eller 5-6 generationer. De arkeologiska och byggnadsarkeologiska beläggen talar dock för antagandet att domkyrkan börjar byggas under 1200-talets sista årtionden och att de sista byggnadsarbetena under medeltiden äger rum under 1400-talet. Även om det tar lång tid att bygga domkyrkan, och även om vissa

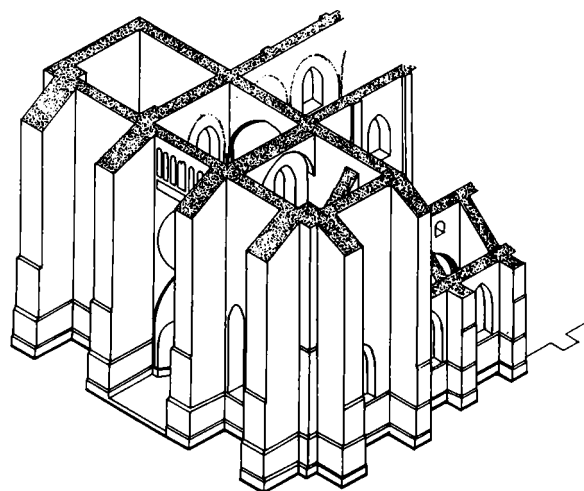


Fig. 3. Västpatriet är byggt ytterligare några meter. Alla hörn ligger i förband.

brott i byggandet äger rum, så vill det synas som om man anstränger sig att bibehålla de ursprungliga byggnadsplanerna ända fram till det sista mureriarbetet – uppförandet av tornen.

Domkyrkans två torn, som mäktiga reser sig över både kapell- och sidoskeppsdel i väster, har varit föremål för många diskussioner under årens lopp. Långhusets västligaste kleristoriefönster är belägna ovan valven i tornens nord- respektive sydmurar. Vidare återfinns i tornmurarna svårförklarliga murpartier och byggnadsskarvar.

Utifrån kleristoriefönstren, byggnadsskarvarna och andra spår hävdar Gerda Boëthius och Axel Romdahl 1935, att domkyrkan ursprungligen planeras med torn över enbart kapelldelen. Man börjar bygga efter sådana planer men avbryter arbetet långt innan det nått sin fullbordan. I stället börjar man bygga torn över enbart sidoskeppsdel. Även

detta arbete avbryts under pågående byggnadsprocess, och domkyrkan får sina nuvarande torn.

Nils Sundquist å sin sida hävdar 1962 att Uppsala domkyrka ursprungligen planeras att stå tornlös. Kyrkan är färdigbyggd och i funktion när planerna på att bygga tornen vidtar.

Både Gerda Boëthius, Axel Romdahl och Nils Sundquist inser att mer omfattande undersökningar krävs för att få klarhet i hur tornen eller domkyrkans västparti är tänkt. Sådana undersökningar kan delvis genomföras av Riksantikvarieämbetet under 1970-talet i samband med en restaurering då byggnadsställningar reses mot samtliga insidor av domkyrkans tegelmurar ovan valven.

För Riksantikvarieämbetets räkning arbetar jag för närvarande med en utvärdering av dessa undersökningar, som skall publiceras. Jag har för detta än-

damål bland annat ritat föreliggande fem axionometriska rekonstruktioner med vilka jag vill försöka visa hur domkyrkans västparti med torn successivt kan ha byggts. Jag vill passa på tillfället att presentera utvärderingen här, så långt den är kommen. Samtidigt vill jag understryka, att förändrade tolkningar rörande byggnadsförloppet kan ske i den fortsatta bearbetningen av undersökningsmaterialet.

Det vill synas som om tornbygget, så som jag redovisar det i fig. 1-2, ingår i en och samma byggplan. Bygget upp till tornens slutgiltiga höjd och utformning, så som jag redovisar det i fig. 3-5, kan härröra från en nyttillkommen byggplan. Murningsarbetet i denna del skiljer sig från det tidigare byggnadsarbetet.

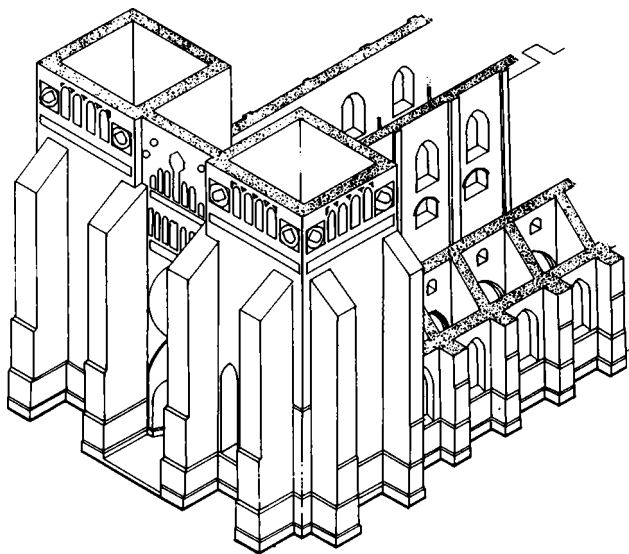


Fig. 4. Tornmurarna har förtunnats och byggts ytterligare ett tio-tal meter.

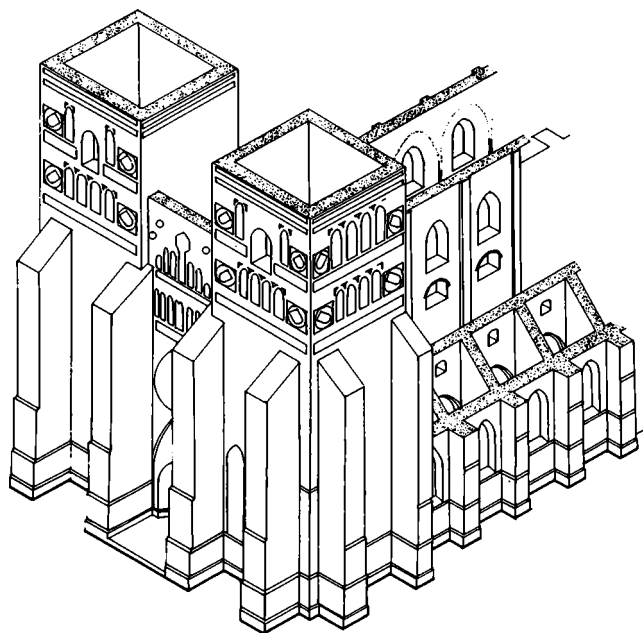


Fig. 5. De medeltida tornen får sin slutgiltiga kända höjd och utformning.

Litteratur

Boëthius, G. & A. Romdahl, Uppsala domkyrka 1258-1435. Uppsala 1935

Dahlbäck, G.: Uppsala domkyrkas godsinnehav med särskild hän-

syn till perioden 1344-1527. Studier till Det Medeltida Sverige 2. Stockholm 1977

Sundquist, N.: Uppsala domkyrkas resning under höggotiken. Årsboken Uppland 1962.